

- забезпечення ринку ЛРС і готових лікарських препаратів на її основі необхідною інформацією з широким використанням для цього сучасних комп'ютерних технологій;
- широке застосування на вітчизняному ринку ЛРС і лікарських препаратів на її основі сучасних засобів товарної реклами асортименту та властивостей фармацевтичної продукції, отриманої на основі ЛРС.

Висновки. Проаналізовано та оцінено ситуацію на вітчизняному ринку ЛРС і лікарських препаратів на її основі. Обґрунтована доцільність подальшого розвитку цього ринку та розширення асортименту ЛРС і фармацевтичної продукції на її основі. Виявлено напрями поглиблених маркетингових досліджень цього ринку. Показано можливість використання для цієї мети інструментів екологічного маркетингу.

Література

1. Демкевич Л.І. Заготівля лікарсько-технічної сировини / Л.І. Демкевич. – К. : НМЦ "Укоопосвіта", 1995. – 77 с.
2. Демкевич Л.І. Лікарсько-технічна сировина / Л.І. Демкевич. – К. : НМЦ "Укоопосвіта", 1997. – 130 с.
3. Семак Б.Б. Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні : монографія / Б.Б. Семак. – Львів : Вид-во Львівської КА, 2007. – 512 с.
4. Семак Б.Б. Кооперативний ринок рослинної технічної сировини: проблеми та їх вирішення / Б.Б. Семак, Л.І. Демкевич // Торгівля. Комерція, підприємництво : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во Львівської КА, 2005. – № 7. – С. 89-99.
5. Семак Б.Б. Рослинні барвники – перспективний сегмент кооперативного ринку рослинної технічної сировини України / Б.Б. Семак, З.М. Семак, Л.І. Демкевич // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Сер.: Технічні науки. – 2006. – № 19(1). – С. 3-8.
6. Силивончик А.В. Трава забвения / А.В. Силивончик // Бизнес, 2010. – № 38. – С. 60-62.

Семак Б.Б., Барна М.Ю., Демкевич Л.И. Отечественный рынок лекарственных растительного сырья: проблемы и решения

Изучена ситуация на отечественном рынке лекарственного растительного сырья и лекарственных препаратов на его основе. Сформулированы требования к данному рынку и его информационного обеспечения. Обоснована целесообразность проведения углубленных маркетинговых исследований на этом рынке.

Ключевые слова: рынок, лечебно-техническое сырье, факторы, готовая продукция, предприятие, ассортимент.

Semak B.B., Barna M.Yu., Demkevych L.I. The domestic market of herbal resources: problems and solutions

Studied the situation in the domestic market of herbal raw and medical products based on it. The requirements are formulated in this market and its information support. The expediency of in-depth market research on this market.

Keywords: market, medicinal and industrial raw materials, factors, finished products, enterprise product line.

УДК 332.72

Аспір. Ю.А. Семеряк – Львівська КА

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Визначено позитивні надбання та негативні наслідки реформування земельних відносин в окремих країнах ЦСЄ. Окреслено концептуальні моделі, цілі, методи та інструменти земельної реформи, через які забезпечувався процес оптимізації земельних відносин, інтеграція цих країн у світовий економічний та політичний простір.

Ключові слова: земельна реформа, цілі, методи, інструменти земельної реформи, земельна власність, трансформація земельної власності, реституція земель.

Постановка проблеми. Одним із найактуальніших питань сучасної економічної науки України, яка стала на шлях ринкових перетворень, є питання запровадження ринку земель. З переходом держави до ринкової економіки важливо, щоб усі фактори виробництва функціонували в єдиному ринковому середовищі. Відсутність у ньому будь-якого з них призводить до порушення законів ринкової економіки і, як наслідок – до її розбалансування.

Ніхто не заперечує функціонування в Україні ринку капіталу, праці, інформації. Дискусійним залишається лише питання запровадження ринку земель. Багато науковців (В. Горлачук [1], А. Малієнко [2], І. Малий [3], В. Ярмоленко [4, 5] та ін.), політиків та, й зрештою, пересічні громадяни, жахаються цієї перспективи, аргументуючи це можливими спекулятивними явищами, концентрацією земель у власності окремих заможних осіб, обезземеленням селян. Однак звернімося до світового досвіду, де ринок землі функціонує та дає позитивні результати.

Окремих наукових досліджень потребують досягнення та прорахунки земельних реформ у країнах ЦСЄ, в яких відправною точкою реформування були створені такі ж умови, що й в Україні. Заслужують на увагу концептуальні моделі, цілі, методи та інструменти, через які забезпечувався процес оптимізації земельних відносин, інтеграція тієї чи іншої країни у гео економічний та політичний простір.

Методика досліджень. Метою роботи є узагальнення досвіду реформування земельних відносин у країнах ЦСЄ та обґрунтування на цій основі напрямів формування економічного механізму ринку сільськогосподарських земель в Україні.

Результати дослідження. Початковий етап земельних реформ (кінець 80-х – середина 90-х років минулого століття) у країнах ЦСЄ, які пройшли увесь складний шлях адаптації аграрного сектору до вимог САП ЄС, супроводжувався трансформацією земельної власності та обмеженим державним втручанням, що спричинило цілу низку негативних наслідків, які призвели до значного спаду сільськогосподарського виробництва (табл.).

Табл. Індекси валової продукції сільського господарства в окремих країнах ЦСЄ, % на початковому етапі аграрних реформ [6, с. 76]

Країна	Роки						
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	2000
Польща	97,8	96,2	83,9	85,2	79,1	83,8	83,8
Словаччина	95,6	87,8	76,7	71,6	76,0	75,9	70,2
Словенія	96,5	88,4	89,5	92,6	94,4	96,4	92,2
Угорщина	95,3	89,4	89,4	65,6	64,3	70,8	67,5
Чехія	96,8	88,2	88,2	74,2	70,0	80,5	69,9

Негативні наслідки реформування вдалося усунути шляхом посилення регулятивної ролі держави в аграрній сфері. Загальною тенденцією другого етапу земельних реформ у цих країнах стало зростання частки земель у приватній власності. Перерозподіл власності здійснювався переважно за допомо-

гою механізму реституції (повернення земель їх колишнім власникам). Визначальними особливостями цього етапу реформування у країнах ЦСЄ потрібно вважати:

- формування широкої нормативно-правової бази;
- створення спеціальних установ для реалізації окремих складових реформ;
- моніторинг результатів реформ і коригування їх напрямів;
- зростання частки земель, які перебувають у приватній власності.

Головна проблема земельної реформи у *Болгарії* була пов'язана із трансформацією земельної власності. До реформи земля в країні використовувалася тільки як державна власність, але юридично її не було націоналізовано. Роздержавлення земель розпочалося у березні 1991 р. на підставі Закону Болгарії "Про власність і користування сільськогосподарською землею", яким було припинено діяльність колгоспів і створених раніше всіх видів кооперативів та агрофірм. Окрему увагу в Законі приділено механізму реституції сільськогосподарських земель.

У рамках реформи були відновлені права колишніх власників та їх спадкоємців на землі, які були в них вилучені після ухвалення у квітні 1946 р. Закону Болгарії "Про трудову земельну власність", а також на землі, передані трудовим кооперативам і держгоспам. Права власності поновлювалися у "старих реальних межах". Якщо ж "старі реальні межі" не збереглися, то повернення земельних ділянок здійснювалося у "нових реальних межах", рівноцінних їм.

Відповідно до Закону Болгарії "Про власність і користування сільськогосподарською землею", власниками сільськогосподарських земель можуть бути лише держава, громади, окремі громадяни Болгарії та фізичні особи, частка іноземного капіталу яких становить не більше 50 %. Іноземці та болгарські громадяни, які проживають за кордоном, можуть отримати землю лише у спадщину. Впродовж трьох місяців після цього її повинна викупити держава або громада за цінами, визначеними Урядом для того чи іншого регіону.

Безземельним і малоземельним громадянам виділяються землі спеціально створеного Державного земельного фонду та фонду громади обсягом не менше 0,3 га для пасовищ та 0,1 га – для садівництва і виноградарства. Процес перерозподілу земельної власності відбувається гласно – усю інформацію про виділення землі оприлюднюють у ЗМІ. Решта землі реалізується на земельних торгах – конкурсах та аукціонах. На подальший перерозподіл купленої земельної ділянки чинним законодавством Болгарії накладено мораторій терміном на 10 років. Це дає змогу уникнути спекуляцій із землею.

Основою для усіх розрахунків за землю є ціни, закріплені Законом "Про власність і користування сільськогосподарською землею", а орієнтиром для закупівельних цін є ціни на земельних біржах у сусідніх державах, скориговані з урахуванням місцевих особливостей. Для цього уся земля поділяється на 50 агроекологічних районів. В основу районування покладено такі показники: тип ґрунтів, рельєф, клімат, висота н.р.м.

Політика Уряду Болгарії в аграрній сфері спрямована, передусім, на формування великих селянських господарств, заснованих на приватній власності на землю. Привертає до себе увагу земельна політика *Польщі*, яка, на

відміну від інших соціалістичних країн, визначалася значною кількістю приватних виробників та слабким розвитком колективних засад землеволодіння. Перед конституційною реформою 1988 р. у приватній власності перебувало 13,4 млн га сільськогосподарських земель (72 % від їх загальної площі).

Значні зміни у структурі землеволодіння Польщі спричинило формування ринку державної землі. Приватизації підлягало 4,5 млн га земель. Процес структурних перетворень у сфері земельної власності здійснювався через спеціально створену у 1992 р. організацію – Агенство аграрної нерухомості (ANR), якій було надано права власності та інші законні права щодо державного майна в сільському господарстві. Реструктуризація та приватизація державного майна здійснювалася двома шляхами: перший полягав у формуванні з власності держгоспів казенних підприємств, здатних до самостійного функціонування, а другий – у збільшенні наявних приватних господарств.

Внаслідок цього частка приватної земельної власності в країні зростає від 72 % у 1988 р. до 95,6 % – у 2007 р. Більша частина сільськогосподарських земель країни розподілилася між 3 млн приватних фермерських господарств, середня площа яких становить 7 га [7]. Сьогодні земельна політика Польщі спрямована на підтримку великих землекористувачів та високоефективних фермерських господарств. У країні близько 25 % усіх господарств і вони виробляють приблизно 50 % валової сільськогосподарської продукції.

Значну увагу приділяють розвитку ринкових відносин. Ще у 1990 р. було ухвалено Закон Польщі "Про зміну Закону про земельне господарство та вилучення сільськогосподарської нерухомості", згідно з яким земля визнається товаром. За дотриманням встановлених умов суб'єктами ринкових відносин із землею можуть бути громадяни інших держав. Ефективна система державного регулювання ринку землі унеможливорює спекуляції із нею.

Гідною для наслідування є земельна політика Чехії. Перші кроки у напрямі формування ринку земель у цій країні вже зроблено. Однак у практиці земельних перетворень допускалися поспішні невиважені рішення, здійснені в адміністративному порядку. Тому сьогодні в Чехії намагаються уникнути форсованого переходу до вільного ринку та прискореної ліквідації успішних форм господарювання.

Для недопущення неефективного використання наявного земельного фонду та спекуляцій із землею, чинним законодавством Чехії накладено низку обмежень на розпорядження земельною власністю, зокрема [8, 9]: обов'язкове використання землі протягом визначеної кількості років для сільськогосподарських потреб; обмежені розміри земельних ділянок, що перебувають у приватній власності; заборонено продаж сільськогосподарських земель іноземцям; землевласники зобов'язані забезпечити обробіток землі лише власними силами і силами своєї сім'ї. Ті особи, які не забезпечують виконання поставлених вимог, позбуваються права на користування земельними ділянками, а їхня земельна власність передається іншим суб'єктам, зазвичай – соціалістичним організаціям [9].

Еволюційний характер земельної реформи в Чехії супроводжувався широким застосуванням механізмів оренди. Частка орендованих земель у землекористуванні країни сягає 50 %. Державна політика Чехії у цій сфері

спрямована на розвиток довготермінової оренди та формування передумов для роботи орендарів, як безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції. Для цього вживають таких заходів: довготерміновий договір оренди із ускладненим механізмом передчасного його розірвання; преференції стосовно викупу землі у землевласників за умови довготермінової оренди; укладання договорів оренди не з конкретними землевласниками, а з їх об'єднаннями тощо.

Оскільки для більшості селян купівля землі непосильна, в країні діють спеціальні програми з надання їм довготермінових безвідсоткових кредитів. З метою забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними коштами, в Чехії створено систему іпотечного кредитування. Головним завданням іпотечних банків є випуск боргових зобов'язань та надання довготермінових кредитів під заставу землі. Законодавством цієї країни визначено так звані "стіни захисту", суть яких полягає у відокремленні активів, пасивів та всіх інших операцій, пов'язаних з іпотекою від інших видів діяльності банку.

Головною проблемою розвитку сільського господарства *Угорщини*, як й інших країн Східної Європи, стала приватизація земель і здійснення земельної реформи з орієнтацією на поступовий перехід до фермерської моделі розвитку сільського господарства.

Законом Угорщини "Про часткове відшкодування шкоди, що неправомірно нанесена державою володільцям власності" передбачено компенсацію колишнім власникам їх збитків. Компенсації супроводжувалися видачею компенсаційних білетів, які можна було використати для придбання акцій державних підприємств, що приватизуються, продати або обміняти. Величина компенсації залежала від обсягу завданого збитку від вилучення землі, проте повністю компенсувалася вилучена земельна власність вартістю до 200 тис. форинтів, а максимальна межа компенсації становила 5 млн форинтів. Положення цього закону неоднозначно сприйняло населення. Особливо незадоволені були колишні працівники сільськогосподарських кооперативів. Компенсаційні чеки давало змогу використовувати як платіжний засіб у будь-якій частині країни, незалежно від місця проживання покупця. За таких умов створилася ситуація, коли державні сільськогосподарські кооперативи, організовані на земельних ділянках, що компенсуються, розпадаються, а їхні члени залишаються без землі [10].

Вихідним пунктом у земельних відносинах Угорщини стало надання земельних часток (паїв) членам кооперативів, залежності від обсягу трудового внеску в діяльність кооперативу. На початку 1992 р. понад 1,1 млн осіб – членів кооперативів та їх спадкоємців отримали земельні паї. Землі також отримали організації держгоспів та їхні робітники. Для активізації попиту на землі держава виділила спеціальний кредит для надання допомоги у приватизації [7, с. 25].

Вільний ринок земель в Угорщині не діє. У країні визначено низку обмежень на купівлю-продаж землі. Пріоритетне право на купівлю земельних ділянок надається громадянам, які мають досвід роботи на землі, спеціальну освіту, проживають на селі. Чинним законодавством також встановлено низку обмежень на розпорядження землею – обов'язкове її використання для

сільськогосподарського виробництва протягом певної кількості років, заборона подальшого продажу земельної власності впродовж 3 років.

Висновки. У всіх країнах, які пройшли складний шлях ринкових перетворень, доводилося вирішувати проблеми пошуку та реалізації власних моделей регулювання земельних відносин і формування ринку земель. Обґрунтоване і своєчасне втручання держави в характер землеволодіння і землекористування, реалізація державою економічного механізму регулювання земельних відносин і ринку землі сприяли еволюційному його розвитку та ефективному функціонуванню. Практика господарювання у зарубіжних країнах підтверджує, що у жодній країні немає дійсно вільного ринку сільськогосподарських земель, необмеженого права приватної власності на землю. Держава в цих країнах контролює використання придбаних у власність земель тільки за цільовим призначенням, зобов'язує використовувати землю екологічно безпечно й ефективно. Врахування в Україні досвіду регулювання ринку землі країн ЦСЄ дасть змогу уникнути помилок і швидше залучити землю в ринковий обіг.

Література

1. **Горлачук В.В.** Передумови запровадження ринку земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні / В.В. Горлачук, С.М. Белінська // Економіка АПК, 2007. – № 7. – С. 18-20.
2. **Малієнко А.М.** Аграрна реформа в Україні: сучасні процеси, історичні передумови, можливі наслідки / А.М. Малієнко // Агроінком, 2006. – № 11-12. – С. 100-104.
3. **Малий І.Й.** Теорія розподілу суспільного продукту : монографія / І.Й. Малий. – К. : Вид-во КНЕУ, 2000. – 248 с.
4. **Ярмоленко В.П.** Ринок землі: омана і реальність / В.П. Ярмоленко // Агроінком, 2006. – № 9-10. – С. 100-109.
5. **Ярмоленко В.** Капіталізація землі в Україні: на благо, чи на шкоду? / В. Ярмоленко // Економіка України. – 2004. – № 9. – С. 71-79.
6. **Зінчук Т.** Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України / Т. Зінчук // Економіка України, 2006. – № 4. – С. 74-88.
7. **Сільськогосподарські** землі у країнах Європи: досвід користування та реформ // Державна земельна політика в Україні: Матеріали круглого столу "Стан і стратегія сучасної земельної політики в Україні" 21 травня 2009 року. – Київ, 21 травня, 2009 р. – С. 20-25.
8. **Агропромисловий** комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку // Інформаційно-аналітичний збірник / за ред. П.Т. Саблука. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2002. – Вип. 5. – 646 с.
9. **Право собственности на землю в России и ЕС: правовые проблемы** // Сборник статей / отв. ред. И.А. Иконникая. – М. : Изд-во "Волтерс Клувер", 2009. – 288 с.
10. **Лукьянов Ф.** Камень преткновения. Венгерская оппозиция апеллирует Конституционному суду / Ф. Лукьянов // Известия. – 1991. – 1 мая.

Семеряк Ю.А. Особенности реформирования земельных отношений в странах Центральной и Восточной Европы

Определены позитивное достояние и негативные последствия реформирования земельных отношений в отдельных странах ЦВЕ. Очерчены концептуальные модели, цели, методы и инструменты земельной реформы, через которые обеспечивался процесс оптимизации земельных отношений, интеграция этих стран в мировое экономическое и политическое пространство.

Ключевые слова: земельная реформа, цели, методы, инструменты земельной реформы, земельная собственность, трансформация земельной собственности, реституция земель.

Semeryak Yu.A. Features of reformation of the landed relations are in the countries of Central and East Europe

Certainly positive properties and negative consequences of reformation of the landed relations in the separate countries of CSE. Outlined conceptual models, aims, methods and instruments of the landed reform, through which the process of optimization of the landed relations, integration of these countries was provided in outer economic and political space.

Keywords: landed reform, aims, methods, instruments of the landed reform, agrarian property, transformation of agrarian property, restitution of earths.

УДК 658.012

*Доц. О.А. Сич, канд. екон. наук – Львівська ДФА;
асист. В.Б. Дзьоба – НУ "Львівська політехніка"*

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто основні аспекти формування системи фінансового планування на машинобудівних підприємствах, окреслено сучасний стан машинобудування та необхідність запровадження системи фінансового планування, визначено специфіку фінансових проблем підприємств машинобудування. Запропоновано етапи формування центрів відповідальності – центрів витрат та центрів прибутку, на машинобудівних підприємствах та механізм їх функціонування. На основі зарубіжного досвіду наголошено на необхідності створення системи контролінгу, як на рівні структурних підрозділів, так і підприємств загалом. Акцентовано увагу на важливості створення системи показників та особливу роль бюджетування в ефективному управлінні фінансами підприємств. Визначено, які управлінські завдання необхідно вирішити для підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості підприємств машинобудівної галузі.

Ключові слова: система фінансового планування, центри витрат, центри прибутку, запас фінансової міцності, контролінг.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. З переходом до ринкових відносин роль фінансового планування підвищується, оскільки за допомогою планування підтримується ліквідність і прибутковість підприємства. На цей час більшість українських підприємств не мають чіткої методики оперативного фінансового планування і тому не можуть планувати, контролювати й управляти фінансами навіть протягом короткотермінового періоду, що призводить до фінансових проблем та збільшує ризик банкрутства. В умовах економічної кризи стає актуальним освоєння та адаптація закордонного досвіду оперативного фінансового планування, яке узгоджується з реформами економіки і законодавства України: переходом на міжнародні стандарти обліку й аудиту, оновленням програмного забезпечення, використанням сучасних технологій управління підприємством.

Планування діяльності є основою ринкових відносин усіх суб'єктів господарювання з різними формами власності. Можна навести таке визначення планування. "Планування – це управлінська діяльність, що охоплює процес оброблення інформації, вибору найоптимальнішого шляху розвитку для підприємства, а також контролю змін навколишнього середовища в короткотерміновій, середньотерміновій і довготерміновій перспективах" [1].